

ФІЛЬТРИ ГРУПОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО ТА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ:

Найдьонов Михайло Іванович.

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ

Анотація

Обґрунтовано ідею фільтрів рефлексії як механізму скоординованого звуження свідомості соціальної ситуації, який забезпечує ефективність взаємодії різних каналів реальності в полі суб'єктному середовищі. Розглянуто функції фільтрів рефлексії, їх роль в системі рефлексивного управління при злитті компаній.

Ключові слова: фільтр рефлексії, полісуб'єктне середовище, канал реальності, групова рефлексія, рефлексивне управління

Аннотация

Обосновано идею фильтров рефлексии как механизма скоординированного сужения сознания, который обеспечивает эффективность взаимодействия разных каналов реальности в полисубъектной среде. Рассмотрены функции фильтров рефлексии, их роль в системе рефлексивного управления при слиянии компаний.

Ключевые слова: фильтр рефлексии, полисубъектная среда, канал реальности, групповая рефлексия, рефлексивное управление

Resume:

It is grounded the idea of reflexive filters as a mechanism of coordinated constriction of consciousness, which ensures the effectiveness of interaction between different channels in poly-subjective reality environment. The functions of reflexive filters, their role in the reflexive management in the merger are considered in the article.

Key words: reflexive filters, poly-subjective environment, reality channel, group reflexivity, reflexive management

Поняття фільтра є достатньо поширеним і в контексті співіснування прошарків суспільства і встановлення механізму свідомості. Так В. М. Аллахвердов [1] стверджує, що саме механізм свідомості відіграє роль не тільки презентації нашому я спільного знання, але й навпаки! Свідомість — це фільтр, який забезпечує багаторазове неусвідомлення окремої інформації. Якими є механізми реалізації такої функції багаторазового неусвідомлення окремої інформації, здійсненої суб'єктами різного масштабу? Ці механізми подібні чи спеціалізовані у суб'єктів різного масштабу? Саме по собі стабільне відтворення не відбиття певної інформації є рефлексією чи, навпаки, її дефіцитом? Пошук відповіді на сформульовані проблемні питання став **метою** даного дослідження.

Традиція залучення до аналізу поняття рефлексії об'єднує внески філософії, методології, психології, нейрофізіології. Саме для наближення цих внесків до проблеми фільтрів рефлексії відокремимо теоретичне розуміння рефлексії від практики рефлексії. У психології рефлексію пов'язують із самосвідомістю, свідомістю, психічним процесом, психічною властивістю, стилем життя.

Сучасним нейрофізіологічним підґрунтям рефлексії виступають зв'язки дзеркальних нейронів з іншими [5, 6]. Маючи функціональну здатність збуджуватися як при виконанні певної дії, так і при спостереженні за виконанням цієї дії іншою істотою, дзеркальні нейрони виступають ресурсом помноження картини світу одної істоти через картину іншої.

Практика рефлексії рефлексивну дію трактує як дію, або взаємодію в якій питома вага відбиття переважає, "затримується" спеціальними організаційними заходами [3]. Аксиологічна приналежність такої практики — цінність продуктивності. Тоді основна трактовка рефлексії як переосмислення в контексті продуктивності формулює розуміння рефлексії як повторного відбиття з розширенням його обсягу [3].

Отже рефлексія тільки додає обсяг відбитого? Чи, можливо, багаторазове неусвідомлення (фільтрування) окремої інформації,

здійсненої суб'єктами різного масштабу, є наслідком розширення відбиття іншого напрямку, а стабільне відтворення "не відбиття" також є своєрідною рефлексією?

Поняття фільтра близько до функції встановлення меж взаємодії в розумінні онтології рефлексії А. С. Шаровим як сполучення прямої та зворотної інтенціональної психічної активності [4]. Головними функціями рефлексії є «визначення і пробудова меж психіки, збирання і зв'язування їх в деякі психічні цілісності, а також організація психічних діяльностей в їх русі до основ власної активності» [4, с. 130]. Якщо онтологічна сутність рефлексії - оперування межами, то однією з функцій рефлексії має бути фільтрування того, що знаходиться за межами (наприклад, у суб'єктивній реальності іншого суб'єкта).

Проілюструємо дане положення на прикладі взаємодії функціональних елементів концептуальної моделі розвантаження чуттєвої тканини [3]. Функція "уявлення", яка відбиває реальність проблеми у конкретиці суб'єктивної ситуації, є для пошукача відповіді, по-перше, витратною, по-друге, занадто "заземленою" на конкретику. На її зміну у потоці дискурсу приходить 1-й рівень цілісності інтелектуальної рефлексії (екстенсивна рефлексія). Її функції: "настанови" та "фіксації" є над-абстрактними, зовсім відірваними від конкретики у *зовнішньому спостереженні* і одночасно зв'язаними з "уявленням" у внутрішній картині і, таким чином, виконують роль мітки-цілі ("настанова") і мітки-результату внутрішньої дії з образом ("уявленням"). Спроби дії у вигляді дії "не образами" складають **концентрат** з "міток про образ". Далі *зовнішній спостерігач* наближується (стає більш співпричетним) до 2-го рівня цілісності інтелектуальної рефлексії (інтенсивної рефлексії), оскільки функції "питання" і "оцінки" вказують, хоча би частково на предмет перетворення (його образ). Система "міток про образ" ("питання", "оцінки") разом із слідами напрямку перетворень утворюють **вектор**

"міток про образ". На 3-му рівні цілісності інтелектуальної рефлексії структурування реальності функціями "припущення" і "твердження" (конструктивна рефлексія) *зовнішній спостерігач* наближується ще більше до внутрішньої картини як **системи підмножин** "міток про образ" зі збереженням позитиву попередніх позитивних властивостей — конкретики та абстрактності.

У підсумку суб'єкт позбавляє себе "нав'язливості" первинного образу. Кожен наступний етап від функції "уявлення" до нового пошукуваного уявлення – "моделі"- "рішення" через концентрати, вектори, підмножини є етапом фільтрації, закривання свідомості від тої її частини спільності, яка задана латентними умовами задачі (автором задачі, тобто від її автора). Аналогічні процеси відбуваються і на інших напрямках відбиття (у інших компонентах).

Не явність суб'єкта (автора) у предметі перетворення умов задачі долається для зовнішнього спостереження через інструмент **варіативних складових думки**, наприклад параметру "позиції". Встановлення таких основ як *стихійність (стихійне та усвідомлене)* та інстанція суб'єктності (**Ми, Я**) забезпечує в момент перебування на арені реальності "ми" як актуальної позиції фільтрування "позиції "я". Основа стихійності при цьому виступає мірою доступу картини у залежності від належності до індивідуального чи групового суб'єкта.

Характерне для сучасної епохи полісуб'єктне середовище (Лепський) [2] потребує розвитку гуманітарного знання в багатьох каналах реальності. По суті конструювання полісуб'єктної реальності, яка складається з безлічі онтологій каналів реальності окремих суб'єктів і фокальних точок їх переходів, акцентує розуміння рефлексії у функції фільтра. В якості засобів інтенсивного розвитку таких полісуб'єктних середовищ можуть використовуватися фільтри групової рефлексії.

У теорії групової рефлексії [3] ідея фільтрів конкретизується і наповнюється змістом на основі положень про транзитарність, реверсивність, взаємозумовленість рефлексивних процесів взаємодіючих суб'єктів. Групова рефлексія є міжсуб'єктно транзитарною, тобто її форми, здійснені в інтерсуб'єктному просторі однією особою, можуть бути використані іншими суб'єктами. Супротяжні в загальному просторі та часі, процеси рефлексії індивідуальних і групових суб'єктів є взаємообумовленими. Реверсивність рефлексивного процесу спрямовує його на розширення чи концентрацію переосмислення, останнє здійснюється за рахунок функціонування фільтрів. Відповідно до теорії групової рефлексії на основі аналізу дискурсу рефлексивні процеси суб'єктів можуть бути реконструйовані, а зміни структур дискурсу можуть обумовлювати зміни рефлексивних процесів, забезпечуючи принципову керованість групової рефлексії.

Фільтри рефлексії зумовлюють співіснування суб'єктності (як ієрархічне, так і гетерархічне), з боку окремого суб'єкта проявляються в ідентифікації інших суб'єктностей разом з їх ресурсами і ризиками впливів. Фільтри рефлексії - це звуження свідомості, які функціонують в режимі скоординовано з іншими свідомостями. На цій функції рефлексії важливо зробити акцент тому, що в більшості випадків, коли йдеться про рефлексію як механізм розвитку, мається на увазі розширення свідомості: подолання стереотипів, побудова нового розуміння, переосмислення і т. д.

Фільтр рефлексії – це скоординоване згортання процесів суб'єктності. Насправді без цієї функції неможливо забезпечити паритетність суб'єктів, особливо в ситуації спільної творчості. Вона необхідна для опанування викликів середовища різного масштабу, а також управління станами суб'єктів, які також є параметрами середовища (насамперед, стани проблемності і конфліктності).

Функція фільтрів рефлексії, те, для чого вони функціонують на особистісному рівні (в тому числі, в стихійному варіанті здійснення) – розв’язання, а в більш загальному вигляді — превенція конфлікту цінностей і установок, які потенційно можливі в різних каналах реальності. Більше того, окремий суб'єкт (індивідуальний чи груповий), що має історію приналежності, убудованості в інших групових суб'єктів та їх коаліції, несе в своїй психіці радикали онтології інших реальностей. Найчастіше радикали проявляються в конфлікті цінностей, бачень, але функціонують і поза такої конфліктної маніфестації, як свого роду інтроекти фрагментів чужої реальності. Встановлення фільтрів рефлексії спрямовано на виявлення таких радикалів іншої суб'єктності та їх переробку, а в подальшому — забезпечення непроникності кордонів для таких чужорідних осколків іншої реальності.

Однією з форм встановлення фільтрів рефлексії є використання стратегічних установок. Так, установка на підпорядкованість передбачає прийняття впорядкованості реальності іншого суб'єкта як своєї власної. В етимології таким є генезис свідомості — як спільного (розділеного обома єдиного) знання. Інший варіант встановлення фільтрів рефлексії передбачає актуальну присутність в особистості різних коаліцій і полягає в підставі ієрархії різних «ми». Ця ієрархія може збігатися з соціальним статусом або домінуванням груп, а може принципово не збігатися, виконуючи при цьому функцію фільтру для узгодження протиріч (і когнітивних і ціннісних). Фільтри важливі для здійснення актуальної соціалізації, коли потрібно «підтягнутися» до нового соціуму (адаптуватися до каналу реальності) або впровадити в нього щось нове, затвердити своє як нове.

Ідея фільтрів рефлексії вносить особливості у здійснення рефлексивного управління. Коли хтось усвідомлює позиції, здатен відслідковувати рефлексивні процеси в спільнотах і індивідах, це може

стати транзитарним ресурсом рефлексії. Творчим завданням технолога стає завдання надавати власну рефлексію в такій якості, яка для іншого теж буде своєю. Тут вступає в силу логіка самоврядування, суб'єктивного і об'єктивного відкриттів.

Особливо важливим є встановлення фільтрів рефлексії при конструюванні та ініціюванні нових суб'єктів, оскільки це складова управління рефлексією потенційного суб'єкта, реальність якого тільки ще буде створено в майбутньому. Операційно управління рефлексією потенційного суб'єкта досягається шляхом проектування досвіду коаліцій і його переосмислення. При цьому істотним механізмом є траєкторія коаліцій з суб'єктами різного рівня рефлексивних ресурсів.

Мабуть, найбільш яскравим прикладом вирішення такого завдання рефлексивного управління неіснуючим суб'єктом є створення нового колективу при злитті організацій, які багато років конкурували один з одним як лідери ринку. Феноменологія роботи з фільтрами рефлексії проявляється при складанні нового групового суб'єкта на рефлексивній майданчику тренінгу-практикуму при взаємодії з командою рефлексивних тренерів. Застосування таких технологій підтвердило свою ефективність для вирішення завдань психологічного забезпечення злиття.

Має сенс говорити про розвивальні функції фільтрів рефлексії, виходячи з розуміння єдності творчості (інноваційної складової середовища) і стабілізації. Звуження свідомості (і обсягу рефлексії) внаслідок роботи фільтрів рефлексії є етапом підготовки себе до інтенсифікації рефлексії, забезпечення готовності до розширення. Важлива позиція — готувати себе до розширення, коли необхідно створити пробій між старими закладками реальності і розпізнати стереотипи, які сформувалися раніше, але стали неадекватними новим змінам.

Висновки. На основі теоретичного аналізу введено поняття фільтрів рефлексії, які функціонують в полісуб'єктному середовищі. Основою

введення нового поняття слугує положення теорії групової рефлексії про реверсивність рефлексивних процесів.

Полісуб'єктне середовище представляє собою співіснування декількох каналів реальності, які включають суб'єктний компонент. Скоординоване звуження свідомості, яке приводить до об'єднання певних каналів реальності і відділення цієї нової реальності від інших складає онтологічну суть фільтру рефлексії.

Отже, підсумовуючи, зазначимо: рефлексивні фільтри є, з одного боку, наслідком дефіциту рефлексії, або спеціалізації її актуальної форми здійснення, тобто, перерозподілу ресурсів. З іншого боку, це є підготовча складова забезпечення розширення відбиття.

Література

1. Аллахвердов В. М. Сознание как парадокс. Экспериментальная психология / В. М. Аллахвердов. – СПб. : ДНК, 2000. – 518 с.
2. Лепський В. Є. Рефлексивно-активні середовища інноваційного розвитку / В. Є. Лепський — М. : «Когіто-Центр», 2010. - 255 с. http://www.reflexion.ru/Library/Lepsky_2010a.pdf
3. Найдъонов М. І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях / М. І. Найдъонов. — К. : Міленіум, 2008. - 484 с.
4. Рефлексивний підхід: від методології до практики / Під ред. В. Є. Лепського — М. «Когіто-Центр», 2009. - 447с.
5. Di Pellegrino, G., Fadiga, L., Fogassi, L., Gallese, V., & Rizzolatti, G. (1992). Understanding motor events: a neurophysiological study. *Experimental Brain Research*, 91, P. 176-180.
6. Giacomo Rizzolatti et al. (1996) Premotor cortex and the recognition of motor actions, *Cognitive Brain Research* 3 P. 131-141.
7. Talcott Parsons, "The Theory of Human Behavior in its Individual and Social Aspects" *The American Sociologist* Vol.27.no.4. Winter 1996. pp.13-23.